

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Waken over Sion

Uit de kerkgeschiedenis zijn ze bekend: de blaadjes die verschijnen onder de titel: waken over Sion. In het verleden en ook vandaag wordt die woordcombinatie gebruikt door mensen die aangeven dat er iets kostbaars binnen de kerk bedreigd wordt. Een

theologische school bijvoorbeeld, of een als waardevol ervaren gedachtegoed. Met de motivatie van de bijbels klinkende uitdrukking 'waken over Sion' springt men in de bres, om het bedreigde erfgoed te bewaken. Bij anderen kan dat dan weer irritatie oproepen: daar heb je hem weer, of haar, met de allang bekende stokpaardjes. In dit artikel en dat van volgende week gaan we na, of deze lading van het woord wachter recht doet aan de bijbelse inhoud ervan.

kerkelijk leven

J.H. Kuiper ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - J.H. Kuiper	
Waken over Sion	129
<i>Meditatief</i> - R.J. Vreugdenhil	
Woorden willen in je wonen	132
<i>Voetnoten</i> - S. Griffioen	
De Christen unie binnenstebuiten?	133
<i>Achtergronden</i> - J.A. Meijer	
Kerk van mensen, kerk van God (4)	135
<i>Samenleving</i> - J. Westert	
Anders en goed oud worden	138
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer	
Ger. Kerkboek 29: 'Troost, troost mijn volk!'	142
<i>Persbericht</i>	

Wachter: conservatief

Bijna niet te vermijden is dan dat wachter zijn in verbinding gebracht wordt met het bewaren van het oude. Als je ziet dat iets belangrijks dreigt te verdwijnen en je stelt je als wachter op, dan zit daar al snel een conservatieve klank in. Wachters zijn mensen die de goede oude tijden zich weten te herinneren en pal staan voor het erfgoed der vaderen. Vaak terecht, overigens.

Maar juist, omdat het zo'n conservatieve klank heeft gekregen, is het opvallend dat zo'n benaming verdwijnt. Wie wil nu zo'n image hebben. Er zijn mensen genoeg binnen de kerk die zich wachter weten, maar ze zullen zich niet zo snel meer zo aandienen.

Dat is jammer. Juist, omdat het om een belangrijke gedachte gaat in de Bijbel. Vooral bij de profeten van het Oude Verbond. En vooral ook, omdat het woord wachter veel meer aanduidt

dan de behoudzuchtige knorrepot voor wie het allemaal toch nooit goed is. Het woord wil ons terugbrengen naar de bron van het geloof: Gods woord zelf.

wanneer de diepgang van het geloof afgemeten wordt aan de mate van bezorgdheid

Daarom wil ik in dit artikel en in dat van volgende week aandacht vragen voor dit woord. Het zou voor de kerk van vandaag jammer zijn wanneer die verbinding wachter-behoudzucht zich vastzet. Of wanneer op een andere manier echt geloven verbonden raakt met kritisch staan tegenover alles wat niet oud ruikt. Wanneer de diepgang van het geloof afgemeten wordt aan de mate van bezorgdheid over de ontwikkelingen van deze tijd.

Opzet

Een paar bijbelgedeelten zijn hierbij heel belangrijk. Allereerst letten we op Jeremia 6, om te zien waarop de wachter zijn waarschuwingen baseert. Daarna op Ezechiël 33, waar het gaat over de verantwoordelijkheid van de wachter. In het tweede artikel krijgt Jesaja 62:7 de aandacht. Dat is de tekst waar de combinatie wachter op Sions muren uit voorkomt. Die tekst geeft zicht op de wijde blik van de wachter. We keren dan terug naar Jeremia, hoofdstuk 1, het dragende gedeelte onder alles: God is wakker om zijn woord uit te voeren. Vier keer het Nederlandse woord wachter. Het is wel goed om te beseffen dat dit niet vier keer hetzelfde woord is in het Hebreeuws.

Jeremia 6:16,17

*Dit zegt de HEER:
Ga op de kruispunten staan, denk na,
kijk naar de oude wegen.
Welke weg leidt naar het goede?
Sla die in, en vind rust.
Maar zij zeggen: "Dat doen wij niet."
17 Ik stel wachters over jullie aan,
let op het geluid van hun ramshoorn.
Zij zeggen: "Dat doen wij niet"*

De eerste indruk die je bij deze tekst hebt, is dat die de combinatie wachterzijn-traditie bevestigt. Zeker in de wat oudere vertaling die we tot nu toe gebruikten: kijk naar de oude wegen. Dus geen vernieuwingen a.u.b. Maar is dat terecht? Wat was traditie in Jeremia's tijd. Hij deed zijn werk in een periode dat het er slecht voor stond met Gods volk. Hij begon onder de reformatorische koning Josia en maakte de wegvoering in ballingschap nog mee. Zelf kwam hij na verloop van tijd in

Egypte terecht. In hoofdstuk 44 van zijn boek vertelt hij wat er toen gebeurde. Tot zijn schrik en verbazing zag hij dat de mensen de hemelkoningin weer gingen vereren. Hij spreekt ze daarop aan; hij is wachter en moet waarschuwen. Het antwoord van de mensen is onthullend: zolang wij deze koningin vereerden, ging het goed. Toen we begonnen naar u te luisteren, ging het gelijk verkeerd, met andere woorden: de mensen zagen de dienst van de hemelkoningin als het oude, vertrouwde en de dienst van de Heer als een nieuwigheid. Met de afgodendienst bleven ze bij wat ze van vader en grootvader geleerd hadden. En dat binnen Gods volk. Een heel jonge traditie dus, net zoals in deze tijd tradities maar een paar generaties oud zijn.

Traditie

Nu kent de Bijbel ook traditie. Het geloof wordt doorgegeven van geslacht op geslacht. Denk aan Psalm 78 en, in het Nieuwe Testament, 2 Timoteüs 1. Daar wordt verteld hoe Timoteüs het geloof gekregen heeft van zijn moeder en grootmoeder. Het boek Spreuken dringt erop aan bij moeders en vooral ook vaders om de weg van God goed door te geven, desnoods corrigerend erin te slaan.

de oude wegen zijn niet die van de menselijke traditie

De oproep van Jeremia om de oude wegen te gaan, mag dus nooit zomaar gebruikt worden ter verdediging van traditionalisme zonder meer. De oude wegen zijn niet die van de menselijke traditie. Hij roept daar in zijn situatie juist van weg. Ze moeten het vertrouwde (de afgodendienst) opgeven en terug gaan naar het echt oude. Naar het woord van de Heer. Dat woord staat per definitie kritisch tegenover menselijke overlevering. Al hebben we het ook zelf in de weg van overlevering ontvangen. Ter wille van de traditie van Psalm 78 moet er een streep door menselijk denken, hoe vertrouwd ook.

Traditie en wachter

Vanuit dit gezichtspunt heeft het woord wachter inderdaad een kritische lading. De wachter waarschuwt. Het gebruikte woord wijst op iemand die op de stadsmuren staat, rondspiedt en bij naderend onheil op de ramshoren, de bazuin blaast. Jeremia doet dat. Zie ook Jeremia 6:1 (blaas de bazuin in Tekoa) en al 4:5: blaas de bazuin in het land. Een helder beeld in een tijd zonder spionagesatellieten en met veel moeizamer communicatie dan wij nu gewend zijn. Een stad zonder wachters was kwetsbaar.

Wachters moeten duidelijk kritisch zijn. Hun eigen tijd en wereld toetsen aan de oude wegen van de Heer. Maar ze verliezen hun betekenis wanneer ze zich laten inkapselen in conservatisme. Hun echte betekenis ligt in het telkens terugroepen van menselijk denken, progressief of conservatief, naar de Bijbel.

Wachters, wie zijn dat?

In Jeremia 6 is wel duidelijk wie met dat mooie woord aangeduid worden. Dat zijn de door God gestuurde profeten. Ook bij Ezechiël is dat duidelijk. Zo spreekt de Heer hen aan. Maar wie zijn dat in deze tijd? Profeten als Jeremia, Elia en al die anderen kennen we niet meer, hoe je ook over de gave van profetie in de gemeente denkt. Het was met al het mooie erbij een beperkte tijd. Er was gebrek aan wachters. Het waren eenzame figuren: terwijl iedereen sliep deden zij hun werk. Dat zit al in het beeld. In het Nieuwe Testament ligt dat anders. Er is een overvloed aan profeten. Heel Gods volk is profeet geworden. Er is dus ook een overvloed aan wachters. Iedereen is geroepen om die oude wegen voor te houden en elkaar te vragen daarin te gaan. Het is niet goed om de functie van wachter voor bepaalde groepen in de kerk te reserveren. Die komt ons allemaal toe. We hebben allemaal het woord van God ontvangen.

Hun verantwoordelijkheid

Blijft er dan nog wel wat van hun functie over? Als iedereen het is, dan hoeven we ons ook niets van elkaar aan te trekken: dat zegt u, maar ik denk er anders over. Het gevaar van relativisme is dan groot. Er bestaan nu eenmaal een aantal meningen naast elkaar, maar laat dat maar zo. Het is ook gemakkelijk; vermoeiende discussies kun je zo uit de weg gaan. Het is daarom goed om duidelijk te zien dat je aangesproken weten door de oproep om wachter te zijn, dat relativisme uitsluit. Want daarmee trek je je in feite terug op je eigen plekje en wat de ander denkt of doet, kan je niet zoveel schelen, zolang die ander je maar in je eigen mening laat. Relativisme en individualisme gaan samen.

Wanneer we letten op de verantwoordelijkheid van de wachter, zien we dat het ook zo niet kan. Te denken valt hier aan Ezechiël 3:16-21, in combinatie met hoofdstuk 33. Ezechiël is als wachter aangesteld. Dat houdt in dat God hem rekenschap gaat vragen over de mensen die hij moet waarschuwen. Als hij dat nalaat, staat hij medeschuldig voor de Heer aan het door hen bedreven kwaad. Voor Ezechiël hield dat wachter zijn een geweldig zware weg in. Als wachter voor Israël had God hem verboden om rouw te bedrijven over de dood van zijn eigen vrouw. Hij moest daarbij ook merken dat al dat waarschuwen geen zier hielp: de mensen gingen gewoon door, lachten wat om die rare man en

werden, overeenkomstig de boodschap van de profeten, ten slotte in ballingschap weggevoerd.

En zelfs toen mocht Ezechiël zich niet terugtrekken. Een 'zie je wel'-houding paste hem niet. Als het zover gekomen is, vernieuwt God zijn aanstelling en moet hij opnieuw wachter zijn. Hij mag zich daaraan niet onttrekken.

heel Gods volk is profeet geworden

We trekken dat door naar deze tijd. Wie nu wachter wil zijn, moet ook beseffen dat hij midden in Gods volk een plaats heeft. Je kunt je nooit terugtrekken. God vraagt juist dat we elkaar vasthouden en vooral doorpraten met elkaar als de ene wachter een ander geluid geeft dan de ander.

Samenvatting

Als we wat we tot nu toe gezien hebben, even kort samenvatten, komen vooral de volgende dingen naar voren:

- Wachter zijn kun je niet verbinden met het koesteren van tradities; er is maar één gezaghebbende traditie; die van Gods woord.
- Wachter zijn moet je ook niet voor jezelf of voor een bepaalde groep opeisen; het is een opdracht voor ieder lid van Gods volk
- Wachter zijn betekent dat je altijd binnen Gods volk leeft en bedacht bent op de redding ervan. Wachter zijn en je terugtrekken past niet bij elkaar.

In het volgende artikel gaan we na, waar die wakende functie op gericht is. Daarbij krijgt Jesaja 62 aandacht. Het gaat dan vooral over de vraag of de woorden 'wachter op Sions muren' terecht een waarschuwende klank hebben

Ds. Jan Kuiper is medewerker bij Steunpunt Gemeenteopbouw.

Woorden willen in je wonen

Laat Christus' woorden in al hun rijkdom in u wonen
Kolossenzen 3:16

R.J. Vreugdenhil ■

Er wonen woorden in mij.
Woorden van mensen.
Woorden van mijn moeder. Een aantal uitspraken
van haar is bij me blijven hangen. Ze komen in
allerlei situaties zomaar in me op. Soms bemoedi-
gend, soms corrigerend.
'Mijn moeder zei altijd...'
Ook woorden van mijn hoogleraren in Kampen.
Hele college's zijn in mijn geheugen blijven hangen
aan het kapstokje van één kernachtige zin. Soms
rinkelt zijn woord opeens als ik bezig ben met een
preek of tijdens een pastoraal gesprek.
'Trimp zei altijd...'

Er wonen woorden in mij.
Woorden van anderen die met mij vergroeid zijn.
Omdat ik ze vaak gehoord heb. Situaties waarin
altijd hetzelfde gezegd werd. Het hoeft maar te
gebeuren en direct hoor ik het weer.
Omdat ik de waarde ervan gezien heb. Woorden
waarvan ik geproefd heb hoe waardevol ze zijn.
Praktisch toe te passen.
Omdat de mensen die het zeiden voor mij betrouw-
baar waren. Omdat ik van hen heb gehouden en
het belangrijk vond wat ze me meegaven.

Er staan ook woorden in mijn boeken.
Ik heb meters boekenkast met eindeloos veel woor-
den. Geschreven woorden waarmee mensen iets
hebben willen doorgeven.
Maar ze staan in mijn boeken.
Ze spreken pas als ik ze opzoek. Ze komen alleen
binnen als ik ze open doe.
En meer dan eens doe ik open zonder dat er echt
iets binnenkomt. Het gaat het ene oog in en het
andere uit. Voorbijgangers die niet blijven wonen.
Er staan ook woorden in de krant, in de kerkelijke
bladen in mijn krantenbak. Ze komen bij me op
bezoek. Ze logeren soms een tijdje. Maar weinig
woorden blijven echt wonen.

Woorden die in mij wonen, werken ook in mij.
Ze spreken me aan, remmen me af, sturen me bij,
zetten me in beweging.
Ze laten me door de dingen heen kijken. Ze
beschermen me tegen ondoordachte keuzes.
Ze vormen mijn eigen woorden, gedachten en
beslissingen.

Woorden in mijn boekenkast doen niets.

En de woorden van Christus?
Ze staan in mijn Boek.
Dat boek staat niet tussen de andere in de boeken-
kast. Het ligt dagelijks open.
Elke dag vragen die woorden om woonruimte.
Ze kloppen aan via de preken die ik hoor. Ze
komen langs in het dialect van een meditatie en in
de taal van een goed gesprek.

Maar woorden van Christus in mijn Bijbel veran-
deren mij niet.
Woorden van Christus in de ruimte tussen preek-
stoel en mij, geven me geen hoop.
Woorden van Christus die net zo snel mijn hart
uit gaan als ik de kerk uitloop, sturen mijn leven
niet bij.
Alleen woorden van Christus die in mij wonen,
werken ook echt.
Woorden van Christus die ik bij me draag, vormen
mij, sturen me bij, stimuleren me.

Laat me daarom vaak uw woorden horen, Heer,
zodat ze blijven hangen.
Laat me ontdekken, Heer, hoe waardevol uw woor-
den zijn. Praktisch toe te passen in mijn leven.
Leer me hoe betrouwbaar u bent.
Leer me u lief te hebben en het belangrijk te vinden
wat u mij geven wil.

Laat het gebeuren dat op allerlei momenten uw
woorden in mij spreken.
Geef in mijn gedachten de echo van wat u zegt.
Laat uw woorden in al hun rijkdom in mij wonen,
zodat het vaak door me heen gaat: Christus zegt
altijd...

Ds. Rob Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde
Kerk te Lelystad.

De Christen Unie binnenstebuiten?

In de discussie die door mevr. Lont in gang werd gezet, heeft Dr. J. Douma in het *Nederlands Dagblad* van 10 november j.l. een bijdrage geleverd. Zijn betoog heeft de helderheid die wij van hem gewend zijn. Toch mist zijn artikel bepaalde onderscheidingen en kon daardoor minder tot verheldering van de situatie bijdragen dan men zou verwachten. De kern van zijn bijdrage is een roep om duidelijkheid.

S. Griffioen ■

De ChristenUnie moet in relatie tot eigen vertegenwoordigers laten zien waarvoor zij staat. Zijn standpunt kan worden weergegeven in termen van een verbinding van buiten (optreden naar buiten) en binnen (beleid van het partijbestuur ten aanzien van degenen die op enigerlei niveau de partij vertegenwoordigen). Zijn oproep aan het partijbestuur is binnen toe te passen wat het naar buiten wil uitdragen. Ik wil laten zien dat het in het 'buiten' en 'binnen' om twee verschillende zaken gaat. Ik zal dat doen door twee betekenissen van 'publiek' te onderscheiden. Deze bijdrage gaat niet in op het onderwerp van homofilie en homoseksualiteit. Dat niet alleen omdat ik in dit opzicht geen originele bijdrage kan leveren, maar ook omdat het voor een reactie op het genoemde artikel niet nodig is. Dr. Douma zegt immers zelf dat de zaak ten aanzien van dit onderwerp niet wezenlijk anders ligt dan ten aanzien van 'abortus, euthanasie, het redden van het milieu en het opkomen voor de armen in de samenleving...'

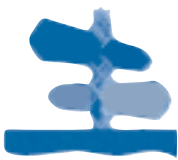
Tweemaal publiek

Douma's betoog komt neer op de stelling: pas op jezelf toe wat je aan anderen voorhoudt. Laat het huwelijk (van vrouw en man) niet alleen de norm zijn die aan de natie wordt voorgehouden, maar ook intern de norm voor de eigen vertegenwoordigers. Op het eerste gezicht is zijn betoog zeer aannemelijk. Toch kan aan de hand van enkele voorbeelden worden aangetoond dat de kwestie ingewikkelder ligt. Dat er verschil is tussen wat men als vertegenwoordiger uitdraagt en hoe men zelf leeft, blijkt het snelst als we voorbeelden bedenken die op de laatste door hem genoemde onderwerpen betrekking hebben: milieu en armoede. Neem iemand die als gemeenteraadslid het partijstandpunt inzake het milieu uitdraagt, en zelf in een benzineverslindende auto rondrijdt. Of neem (het eveneens gefingeerde) voorbeeld van de parlementariër die het partijstandpunt

inzake wereldarmoede met overtuigingskracht uitdraagt, maar de bedelaar bij de poort negeert. In beide gevallen bestaat er een betreurenswaardige afstand tussen leer en leven, maar toch zal niemand concluderen dat deze personen per se niet in staat kunnen zijn overeenkomstig het partijprogramma het algemene belang te dienen. En niemand zal concluderen dat er op deze punten behoefte bestaat aan een centraal uitgevaardigde gedragscode. Over de ook door Douma genoemde kwesties van abortus en euthanasie spreek ik later nog even. Ten aanzien van de huwelijksnorm valt te denken aan het voorbeeld van een gescheiden persoon, die ook als zodanig bekend staat, en niettemin met overtuigingskracht de publieke betekenis van het huwelijk wil verdedigen. Inconsequent? Ja, in zekere zin. Onmogelijk? Misschien niet. Het antwoord zal er sterk van afhangen hoe die persoon in deze gebroken situatie staat en welke functie hij binnen of vanuit de partij vervult, want niet alle functies hebben een even sterk publiek karakter.

In de eerder gebruikte uitdrukking 'de publieke betekenis van het huwelijk' heeft 'publiek' de betekenis van 'met het oog op het *algemeen belang*'. Het ging toen over het huwelijk als een algemeen belang. Toen ik even later sprak van het publieke karakter van een functie, werd een andere betekenis van 'publiek' gebruikt: nl. 'publiek' als openbaar, naar buiten tredend. In deze laatste zin kan je zeggen dat (bijv.) de burgemeester een meer publieke figuur is dan de volksvertegenwoordiger of het raadslid. Ik zal beide betekenissen nu onderscheiden als Publiek₁ en Publiek₂. Om een grof voorbeeld te gebruiken: spreken we van een 'publieke vrouw' dan bedoelen we een vrouw die op bepaalde wijze in de openbaarheid treedt (publiek₂), en bedoelen zeker niet te zeggen dat zo iemand het algemene belang dient (publiek₁), integendeel! Het verschil laat zich ook vanuit het negatieve bepalen: publiek₁ heeft als contrast ('antoniem') *privaat, privé*,

enz., publiek2 daarentegen *verborgen*. Heeft Richard Sennett gelijk, dan kennen de beide betekenissen bovendien een heel verschillende ontstaansgeschiedenis. Een vroeg gebruik van publiek1 vond hij al in 1470, en wel als 'publyke wele' (het 'gemene best'); terwijl hij voorbeelden van publiek2 pas rond 1700 vond (in de zin van *open to the scrutiny of everyone*).¹

Met het vorige is niet een bepaalde samenhang tussen de betekenissen ontkend. Lezen we bijv. in Schilders *De Openbaring van Johannes en het Sociale Leven* 'getuigen spreken *publiek*, in de brede straat der grote stad.' (3^e druk, p. 260) dan begrijpen we direct dat het over publiek2 gaat. Maar even duidelijk is dat dit getuigenis het algemeen belang van heel de mensheid raakt (dus: publiek1). Deze samenhang maakt van de getuigen publieke personen bij uitstek. Nog sterker geldt dit waar de Heiland voor Annas getuigt: 'In het verborgen heb ik niets gesproken' (Joh 18:20): hier versmelten beide betekenissen tot een volstreekte eenheid. Op een heel ander vlak vindt een samenvloeiing plaats in het ambt van een minister: een minister vormt, als het goed is, een zichtbare belichaming van het algemene belang. In mindere mate geldt dit ook voor de gedeputeerde, de burgemeester en de wethouder: alle vervullen publieke functies in de dubbele betekenis van het woord. Zij hebben allen een partijachtergrond, maar treden niet namens een partij op; noch zijn zij aan een partij verantwoording schuldig. Opvallend is nu dat de groep die in strikte zin een partij vertegenwoordigt, van parlementariërs tot gemeenteraadsleden, minder sterk dan de eerder genoemden naar buiten tredend zijn.² Allen dienen het publieke belang (publiek1), maar de mate waarin de functie publiek (in de tweede betekenis) is, verschilt van categorie tot categorie.

Vertrouwen

Aan wie meer gegeven is, mag ook meer worden gevraagd. Hoe publieker het ambt (publiek2), des te meer komt het voor de geloofwaardigheid aan op het optreden in het openbaar, en des te grotere transparantie van het persoonlijk leven mag worden gevraagd. Het is om deze reden dat een gedragscode voor de meest gevoelige functies een bepaalde zin kan hebben. Ik bedoel dat een politieke partij bij het voordragen of ondersteunen van personen voor de posities van minister, gedeputeerde, burgemeester en wethouder een algemene code zou kunnen hanteren. Kandidaten voor de Eerste en Tweede Kamer worden nauwkeurig gescreend; voor deze categorie lijkt een afzonderlijke code dan ook overbodig. Voor de vertegenwoordigers in de Provinciale Staten en Gemeenteraden zal, naar ik vrees, een code averechts werken. Een partij kan alleen floreren binnen een klimaat van vertrouwen. Personen die gekandideerd werden en gekozen zijn, zullen zich nu ook willen inzetten, en zullen oprecht proberen leer en leven

zodanig in evenwicht te houden of te brengen dat hun publieke optreden geloofwaardig is. Rijzen hieromtrent bij anderen twijfels, dan zijn er wegen om die kenbaar te maken. Hierbij is het wel zaak niet tot onder het niveau van de rechtstaat terug te zakken. Kenmerk van de rechtstaat is dat de bewijslast bij degene berust die de bezwaren uit. Een code leidt echter gemakkelijk tot een omkering van de bewijslast: zo zullen personen van homofiele geaardheid zich onder druk geplaatst voelen te bewijzen dat ze zich van homoseksuele praktijken onthouden. Weg is het vertrouwen! Voor degenen die volwaardig lid zijn en bereid zijn veel tijd en energie te steken in de vertegenwoordiging van de partij heeft een nadere reglementering het niet te onderschatten nadeel dat een wig tussen het actieve en passieve kiesrecht wordt gedreven. In het algemeen is het wijs actief en passief zo dicht mogelijk bij elkaar te houden, zodat degenen die stemrecht hebben ook zelf gekozen kunnen worden. Hierdoor voelt men zich als lid serieus genomen. Aanvullende bepalingen, gedragscodes relativeren bedoeld of onbedoeld de betekenis van het partijlidmaatschap. Nemen we als voorbeeld de eerder genoemde punten van euthanasie en abortus. Een interne code die wil bewerkstelligen dat het partijstandpunt ook door leden in het eigen leven wordt gevolgd, zal bij de buitenstaander de verbaasde vraag oproepen: waarom vond deze controle niet bij de poort plaats? Hoe konden personen die klaarblijkelijk hieraan niet voldoen als lid worden geaccepteerd? Omgekeerd zal een lid in volle rechten dat op deze punten alsnog wordt ondervraagd zich afvragen of hier de zaak niet binnenstebuiten wordt gekeerd. Ik bedoel dat zaken die tot de binnenkant behoren, en die door een sfeer van vertrouwen omgeven behoren te zijn, behandeld worden als gold het agendapunten voor een externe actie.

Dr. S. Griffioen is emeritushoogleraar filosofie en is redactielid van dit blad.

noten:

1. The Fall of Public Man, New York, 1977, p. 16.
2. Over de mate waarin de vertegenwoordiger een publieke figuur is, bestaat er verschil van mening. Er is een tendens de gekozene te zien als vertegenwoordiger van de kiezers op het publieke terrein, met dien verstande dat de kiezers een hoge mate van transparantie zouden mogen eisen ten einde steeds te kunnen controleren of ze juist worden vertegenwoordigd. Ik beschouw dit als een veramerikanisering. De juiste visie is mijns inziens dat de kiezer met te stemmen zijn stem afstaat, verder zijn mond houdt en de gekozene tot aan de volgende verkiezingen een mandaat geeft naar beste weten en inzichten te handelen, zonder verplichting tot tussenkomst of verantwoording. Het enige recht van spreken dat blijft bestaan is dat van het partijlid, niet van de kiezer.

noot van de redactie:

Deze 'Voetnoten' vervangt de rubriek 'Wandelen met God' waar door omstandigheden geen bijdrage voor ontvangen was.

Kerk van mensen, kerk van God IV

Over de betekenis van kerkvaders en traditie

De theoloog Basilius is dus een wijs mens. Die wijsheid brengt ook mee dat hij niet altijd tot de aanval overgaat. Soms is hij uiterst behoedzaam in zijn optreden. Zelfs zo dat sommigen aan zijn overtuiging gaan twijfelen. Voor vele gelovigen die ervan overtuigd zijn dat de Geest dezelfde eer moet ontvangen als de Vader, is het nog niet direct duidelijk dat hieruit voortvloeit dat de Geest zelf God is.

J.A. Meijer ■

Een wijs mens

En Basilius houdt daar rekening mee. Zoals hij er ook rekening mee houdt dat de Arianen zitten te wachten op een onvoorzichtige uitspraak van de kerkvader waarop zij hem kunnen pakken.

Wanneer Basilius spreekt over de heilige Geest, is hij ervan overtuigd dat de Geest zelf God is. Toch zegt hij het nooit. De Heilige Geest is van hetzelfde wezen als de Vader. Dat staat voor hem vast. Maar hij schrijft het nergens. Wel komt hij er heel dicht bij als hij spreekt over zijn goddelijkheid¹. Maar hij wil graag door zijn onderwijs, door zijn argumenten de mensen geleidelijk tot de overtuiging brengen dat de Geest God is.

En zijn vriend Gregorius van Nazianze neemt het voor hem op en verdedigt zijn voorzichtig optreden². In een tijd waarin het 'homo-ousios'³ van de Zoon nog niet voor ieder duidelijk is, zou het onverstandig zijn het 'homo-ousios' van de Geest al te massief uit te dragen. Bovendien zou het uitdagen van de Ariaanse overheid Basilius zijn positie kunnen kosten. En dus ook zijn invloed. Het heil ligt toch niet in de termen, zegt Gregorius, het gaat toch om de zaak. Ja, en wat dat laatste betreft, daarin is Basilius volkomen duidelijk. Niet voor niets geldt hij samen met Augustinus als de schepper van een theologie van de heilige Geest⁴.

Geen steunpunt

Basilius de Grote: het zal u duidelijk zijn dat deze kerkvader zijn bijnaam niet zo maar gekregen heeft. Hij was een groot kerkvader. En ik wil wel verder gaan: je kunt je patristiek

en patrologie⁵ nauwelijks denken zonder hem. En als we terugkijken op de kerkgeschiedenis, kunnen we God alleen maar dankbaar zijn voor het geschenk van deze man.

Basilius, die we rustig mogen eren als voorganger

Dus eindelijk stabiliteit, eindelijk een steunpunt voor ons geloof binnen de kerk? Eindelijk een man, bij wiens naam we niet hoeven te noteren: hij staat nog maar aan het begin, heb geduld met hem? Jammer, maar ik moet u teleurstellen. Want er is ook een andere Basilius. De kerkvader die 'groot' werd genoemd als schepper van het oosters monnikendom. Van pilaarheiligen en andere anachoreten⁶ moest hij weinig hebben. Zijn ideaal was het cenobietisch monachisme⁷, de monnikengemeenschap. Maar principieel gezien ging hij geen nieuwe koers. De mens dat is zijn ziel, zegt hij platoons. En die ziel zit opgesloten in het lichaam. Wat voor ieder christen geldt, geldt voor de monnik helemaal: streef naar volmaaktheid en breek zo de boeien van het zondige lichaam kapot. En de volmaaktheid bereik je door - via harde discipline - Gods geboden te onderhouden. Daar is de mens toe in staat. En de monnik helemaal.

Ten diepste verlost in deze visie de mens zichzelf. En met die overtuiging raken we toch wel uit de buurt van wat Gods Woord ons duidelijk leert.

Wordt Basilius nu minder groot? Ik denk het niet. Maar de grote kerkvader blijkt wel een kind van zijn tijd te zijn. Die we rustig mogen

eren als voorganger. Maar op wie we niet kunnen steunen. Omdat hij zelf van genade moet leven.

Kinderen van hun tijd

Zit dat nu op Basilius vast? Was onze keus voor een representant van de grote acht misschien wat minder gelukkig? Nou nee. Iedere andere keus zou een soortgelijk beeld oproepen hebben. Ga maar na. U kiest voor Chrysostomus⁸? Ik kan het me voorstellen. De grote exegeet, de grote prediker van wie we nog altijd kunnen leren. De grote theoloog ook, die schitterende

toch kunnen we God danken voor deze kerkvader

dingen gezegd heeft over de twee naturen en de ene Christus. Hij neemt zijn plaats onder de grote acht met recht in. Maar er is ook een andere Chrysostomus. Dat is de man die als de klassieke getuige geldt uit de oude kerk voor de leer van de eucharistie. Volgens hem hebben we tijdens de eucharistie het lichaam in handen dat op aarde gewandeld heeft. En heeft Christus tijdens het laatste avondmaal zijn eigen bloed gedronken. Een opvatting die moeilijk met de bijbelse boodschap te rijmen is. Toch kunnen we God danken voor deze kerkvader. En voor het vele goede in hem geschonken. Maar op hem steunen, nee dat gaat toch niet.

Maar wellicht had ik geen voorbeeld uit het oosten moeten kiezen, maar me tot de Latijnse kerk moeten beperken. Waarom niet voor Augustinus⁹? Niet voor niets staat hij bekend

patres hoog heb. En dat ik het belangrijk vind om hun werk te blijven bestuderen. Het herbergt grote schatten, die we alleen tot onze schade ongebruikt kunnen laten liggen. Tegelijk heb ik duidelijk willen maken dat ook de grootste kerkvaders mensen zijn, mensen met hun zwakke kanten. Mensen die ook samen nooit autoriteit krijgen. Want op tal van punten is ook de unanimis sensus patrum (de gemeenschappelijke overtuiging van de Vaders) van een bedenkelijk gehalte. En als Christus zijn kerk aan de grote acht patres uit handen had gegeven, dan was er al lang geen christelijke kerk meer geweest.

God gebruikt mensen

Toch heeft Christus zijn kerk niet direct vanuit de hemel willen bouwen. Hij heeft mensen willen gebruiken om zijn Woord te verkondigen¹¹. En om zijn volk bij dat Woord te bewaren en naar dat Woord terug te roepen. Hij zegende zijn volk in hun goede arbeid. En Hij voorkwam dat hun dwaasheden zijn volk definitief van het goede pad zouden afvoeren. Steeds weer schonk Hij groeiend inzicht en bracht Hij reformatie. Want de kerk van mensen blijft de kerk van Christus. En dus - dat hebben de patres ons zo goed geleerd - de kerk van God. Maar die geloofsbelijdenis heeft voor de kerk wel grote consequenties. Als de kerk van Christus is, bepaalt Hij alleen de grenzen van die kerk. Dan is alleen zijn Woord norm voor leer en leven. En omdat de kerk het Woord bewaart, geldt dat ook - zij het in andere mate - het belijgend naspreken van dat Woord. Schrift en confessie, ruw geformuleerd.

Rome voegt daar aan toe: de traditie. Een tradi-

dan dreigt een kerk van mensen toch een mensenkerk te worden, een kerk van gelijkgezinden

als de grootste theoloog aller tijden. Hij veegde de vloer aan met het Donatisme, met de idee dat de kerk enkel uit heiligen zou bestaan¹⁰. En hij beleed een kerk waarin zondaren zich thuis voelen, mensen die van genade willen leven. Wat heeft hij alleen door zijn kerk- en door zijn genadeleer niet enorm veel betekend voor de christelijke kerk. Wie zou het ontkennen? Maar er is ook een andere Augustinus. Dat is de man die over het huwelijk schreef op een wijze die haaks staat op de boodschap van Efesiërs 5. Dat is de man die de altijd-maagd Maria zondeloos verklaarde. Wij danken God voor deze leraar der genade. Maar we danken Hem ook dat hij ons de ogen geopend heeft voor allerlei onbijbels gedachtegoed.

Dat brengt ons bij het antwoord op onze onderzoeksvraag. Wat is de blijvende betekenis van de kerkvaders? Anders gezegd: wat is de blijvende betekenis van de traditie?

Uit mijn college mag duidelijk zijn dat ik de

tie die - anders dan de confessie - niet appellabel is aan de Schriften. Die claim hebben de reformatoren altijd afgewezen. Ze hebben gewoekerd met het werk van de patres. Wie Calvijn, wie Luther, wie Bullinger leest, hoef ik dat niet duidelijk te maken. Maar de traditie is voor hen nooit norm.

En dat is gelukkig nog steeds zo, zegt u. Zou het waar zijn? Mij bekruipt de laatste jaren de vrees dat we in de gereformeerde kerken naast Schrift en confessie stiekem een derde criterium hebben gekregen: de traditie. Nee, niet officieel. En niet een traditie zoals Rome die kent. Maar het respect voor wat ons overgeleverd is, ligt er soms wel dichtbij. Je moet je houden aan Gods Woord, zoals samengevat in de confessie en zoals uitgewerkt in de gereformeerde praktijk. Een beroep op Schilder, een beroep op wat we 20 jaar geleden nog allemaal dachten, een beroep op de 'winst van de Vrijmaking', het lijkt soms een zelfstandig argu-

ment te gaan worden. Wie de discussies rond het wezen van de zondag, rond de liturgie, rond de visie op de kerk kent, zal dit wellicht herkennen. En als dan deze visies als de enig juiste naar voren worden gebracht, dreigt een boven-schriftuurlijke binding. Dan binden wij waar de Here niet bindt, en trekken wij de grenzen van de kerk nauwer dan Christus ze trekt. Dan dreigt een kerk van mensen toch een mensenkerk te worden, een kerk van gelijkgezinden, een kerk waar we ons thuis voelen omdat ieder dezelfde opvattingen heeft als wij. Dan dreigt het Donatisme terug te keren: een kerk van heiligen.

De ruimte van de Schrift

Mogen we elkaar dan geen visies voorhouden? Mogen we elkaar niet broederlijk bestrijden? Mogen we niet stellen dat een bepaalde visie beter is dan een andere, schriftuurlijker is dan een andere? O, zeker wel. We moeten elkaar opscherpen. Maar opscherpen is wat anders

er moet ruimte zijn in de kerk van Christus, de ruimte van het evangelie

dan binden. Opscherpen is wat anders dan stellen dat wie deze of gene visie niet deelt, niet gereformeerd is. Er moet ruimte zijn in de kerk van Christus. De ruimte van het evangelie. En waar de Schrift geen duidelijkheid biedt, mogen wij geen duidelijkheid postuleren. Geen gereformeerd traditiebegrip dus. Maar tegelijk zie ik voor de kerk van Christus een niet minder groot gevaar aan een heel andere, veel modernere kant opdoemen. Bij actuele discussies signaleer ik hier en daar een schriftgebruik dat de goddelijke Schrift niet echt aan het woord laat komen. Bij discussies over 'de vrouw in het ambt' en over homoseksualiteit, om maar een paar hot items te noemen, is men - mijns inziens - te gauw klaar met wat de Bijbel duidelijk zegt. Wie de Heilige Schrift met een al te menselijke hermeneutiek benadert¹², een hermeneutiek van de emotie, geeft Christus niet het laatste woord. En draagt er - stellig onbedoeld - aan bij dat zijn kerk toch op een mensenkerk gaat lijken.

Ik sluit af. En ik wil dat niet somber doen. Daar is geen reden voor. Kerkvaders kwamen en gingen, voorgangers komen en gaan. Maar in een kerkelijke situatie die best zorgelijk mag heten, kunnen we met opgeheven hoofd de toekomst tegemoet. De kerk van mensen stelt zo vaak teleur. Maar wie steeds op Christus ziet, wordt bewaard voor defaitisme. De kerk van mensen is de kerk van God. Van die God, die tot zijn

apostelen en daarin tot ons allen gezegd heeft: 'Zie Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding der wereld'.

Prof. drs. Joop Meijer is emeritushoogleraar oudchristelijk Grieks en Latijn van de Theologische Universiteit te Kampen

Noten:

1. 'to theótēs autoú': *Adversus Eunomium* 3,4 en 3,5.
2. *Oratio* 43, capita 68 en 69 (PG 36, kolommen 585-589)
3. 'Van hetzelfde wezen'
4. De 'uitbreiding' van de Niceense belijdenis terzake van het gelovig spreken over de heilige Geest op het concilie van Constantinopel (381) is zonder hun voorwerk niet denkbaar.
5. Patristiek is de dogmatische, patrologie de literaire poot van de oudste dogmageschiedenis.
6. Kluizenars
7. Cenobietisch is een Grieks woord dat 'gemeenschappelijk levend' betekent. De cenobiet staat tegenover de heremiet (de alleen-levende monnik).
8. Ca. 350-407 n.Chr.
9. 354-430 n.Chr.
10. Zie mijn artikel 'Donatisme' in de *Christelijke encyclopedie*, 3^e editie, Kampen 2005.
11. Cf. Augustinus in de inleiding van *De doctrina Christiana*, caput 6. Hij waarschuwt voor mensen die Gods woord uit de hemel verwachten en schrijft dan: "Laten we op onze hoede zijn voor zulke erg trotse en erg gevaarlijke verzoeken, en laten we liever bedenken dat de apostel Paulus zelf, hoewel hij door een goddelijke en hemelse stem op de grond was geworpen en was onderwezen, toch naar een méns gezonden werd om de sacramenten te ontvangen en opgenomen te worden in de Kerk. En dat de centurio Cornelius, hoewel de engel hem berichtte dat zijn gebeden verhoord waren en dat aan zijn aalmoezen gedacht was, toch aan Petrus werd toevertrouwd om onderwezen te worden, van wie hij niet alleen de sacramenten moest ontvangen maar ook moest vernemen wat hij moest geloven, hopen en liefhebben. En dat had natuurlijk allemaal door de engel kunnen gebeuren, maar de positie van de mens zou verlaagd zijn, als God de indruk zou wekken dat Hij Zijn Woord niet door middel van mensen aan mensen wilde geven".
12. In een artikel over de plaats van de homoseksuele broeder in de kerk lees ik: "ik kan me niet voorstellen dat dit Gods bedoeling is". De hermeneutiek van de emotie noem ik dat. Er zijn zoveel zaken op het terrein van het geloof die ik me niet kan voorstellen. Maar ik mag van mijn beperkte bevattingsvermogen nooit een argument maken in welke discussie dan ook.

Anders en goed oud worden

De titel van het nieuwste boek van de ethicus, Frits de Lange boeide mij: 'De mythe van het voltooide leven'. Zijn boek gaat nu eens niet over de economische gevolgen van de vergrijzing, maar over het ideaal van zelfontplooiing en zelfwording, over geïndividualiseerd ouder worden. Een boeiend boek, omdat het ouderdom en leeftijd anders benadert. Zelfontplooiing en -voltooiing van de mens staan centraal, als onopgeefbaar en uiteindelijk onhaalbaar... als je niet jezelf opgeeft. Ook een boek met een gemis, omdat het perspectief op het voltooide leven door Christus ontbreekt. Goed oud worden doe je met Christus.

J. Westert ■

Vergrijzing staat voor het toenemende aantal ouderen in de samenleving. *Generatiebewust beleid* is het antwoord op tal van sociaal economische vragen rond dit vraagstuk. Er zijn niet alleen meer ouderen, ouderen worden ook steeds ouder en ze zijn ook anders dan de ouderen van weleer.

Langere levensweg

De gemiddelde levensverwachting is de laatste anderhalve eeuw verdubbeld. Sloeg vroeger de dood op alle momenten van het leven toe (zuigelingen en kindersterfte), nu ligt het stervensspitsuur tussen de zeventig en de vijfentachtig. De ouderen zullen het ouder-worden zelf moeten uitvinden. De oude dag van nu ziet er immers ingrijpend anders uit dan die van gisteren. Toen spraken we over bejaarden, opgenomen in een reservaat van ouderdom, Avondlicht of Amandelboom geheten. Daar werden ze verzorgd en mochten genieten van hun welverdiende rust. Actief in de samenleving hoefde niet meer. Het lijkt er nu op of iedereen oud wordt. De nieuwe ouderdom is meer dan een demografisch feit, of een sociaal economisch vraagstuk.

Er is een complete nieuwe levensfase bijgekomen. De Lange spreekt over een antropologische revolutie. De tweede levenshelft heeft nog nooit zo lang geduurd. Waartoe dient deze levenshelft en waarmee wordt deze gevuld? We worden massaal oud, maar tegelijkertijd lijken we er minder dan ooit zin aan te kunnen geven. Volgens Schirmacher (2005) in het *Methusalemkomplot* zijn wij door onze cultuur niet voorbereid. Onze levensweg is een stuk langer geworden, maar onze voorgangers hebben niets over deze periode verteld.

Tot de achttiende eeuw bestonden deze vragen niet: men was er zeker van dat het aardse leven een tijdelijke testfase was voor de eeuwigheid¹.

de tweede levenshelft heeft nog nooit zo lang geduurd

De moderne mens heeft het uitzicht op het eeuwig leven verloren. Vroeger leefden we eeuwig, nu worden we slechts honderd. De zin van de oude dag ligt niet meer in de voorbereiding op het sterven, maar in de voltooiing van het leven. Is dat geen mythe? Hoe ziet goed oud worden er eigenlijk uit? Het zijn indringende vragen die De Lange aan de orde stelt. Goed om ze niet uit de weg te gaan.

Geïndividualiseerde ouderdom

Niet alleen de samenleving is geïndividualiseerd, maar ook de ouderdom. De levensloop kenmerkte zich tot ver in de twintigste eeuw door een opdeling in levensfasen, die een mens had te doorlopen tot aan zijn sterfbed. Zo kent de biologische indeling drie fasen: groei, evenwicht en neergang. In het rapport Verkenning Levensloop (VWS, 2002) worden door de overheid niet meer drie maar vijf levensfasen onderscheiden. Gerontologen spreken over een Derde en Vierde Leeftijd. De Derde Leeftijd is de relatief lange fase van actieve ouderdom. De Vierde Leeftijd is de relatief korte tijd van afhankelijkheid en kwetsbare gezondheid, die uitloopt op de dood.

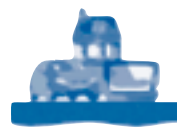
Aristoteles onderscheidde vele eeuwen eerder al drie stadia jeugd, volwassenheid en ouderdom. De Lange wijst er op, dat ook het christendom zich in dit levenslooppdenken heeft gevoegd, maar er een individualiserend element aan toevoegt. Het leven van een christen wordt gezien als een pelgrimstocht op weg naar het hemelse heil. Niet de levensfase is bepalend, maar hoe ver de mens verwijderd is van Christus, of hoe nabij ze Hem is. Zo kunnen de fasen in de levensloop als 'geestelijke' fasen worden verstaan. Men kan lichamelijk oud zijn, maar geestelijk jong. Volwassenheid kan worden getypeerd als 'de volle wasdom in Christus' bereiken (vgl. Ef. 4:3). Lichamelijke ouderdom kan gepaard gaan met geestelijke groei. Daar ligt de kiem voor het geloof dat de mens meer is dan zijn natuurlijke levenscyclus, hij streeft naar zelfwording. Deze zelfvoltooiing is echter een mythe. Enerzijds is het een heilig moeten en tegelijk onvervulbaar aan deze zijde van de dood. De Lange voert in zijn boek een pleidooi om deze paradox te blijven waarderen als wegwijzer in het niemandsland van de nieuwe ouderdom. Het belang van het 'geestelijk' verstaan van het ouderworden neemt toe naarmate collectieve zingevingbeelden ons ontvallen en we zelf betekenis moeten geven aan onze levensloop.

Het beeld van de collectieve levensloop verslapt sinds de laatste decennia van de twintigste eeuw. De vaste pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar is nog een restant van dat collectieve levenslooppregiem, maar de kalenderleeftijd speelt steeds minder een markerende rol. Het denken over ouderdom is meer en meer geïndividualiseerd. In wet- en regelgeving is veel meer aandacht voor flexibiliteit. Leeftijdsdiscriminatie wordt niet meer getolereerd. Belangrijker: ook de oudere mens zelf is een kind van onze geïndividualiseerde postmoderne tijd, die mens gelooft ook niet meer in 'collectief oud worden'. Tot in begrafenissen zien we het geïndividualiseerde levensbeeld terug.

De Lange benoemt de laatmoderne levensloop als een serie individuele passages; het ouderlijk huis verlaten, een baan vinden, werkloos raken, al dan niet trouwen, scheiden, kinderen krijgen, met pensioen gaan, (hoog) bejaard worden. Individuen moeten daarin hun eigen weg vinden, zonder dat de overgangen dwingend geïnstitutionaliseerd zijn, of begeleid worden door collectieve rituelen. De christelijke cultuur en de kerk hebben veel terrein prijsgegeven. Het collectieve denken van de verzorgingsstaat houdt de individualisering van de levensloop niet tegen. In de moderne samenleving is de levensloop niet meer een voorgegeven traject. Wie deel uitmaakt van het postmoderne gezin zal anders oud worden, men moet blijvend flexibel en mobiel zijn. Authenticiteit is een centrale waarde. Wie met deze cultuur is doordrenkt, zal anders oud worden dan zijn ouders en grootouders: flexibeler en onzekerder, maar ook individueler, breder en authentieker.

Evenwichtige oude dag

In het tweede hoofdstuk van zijn boek laat De Lange zien, dat mensen - bij alle individualiteit - toch meer normativiteit met elkaar delen. Wat goed oud worden is en wat daarvoor komt kijken, daarover zijn we het behoorlijk eens, hoe we ook verschillen en wat ook de levensbe-

het denken over ouderdom is meer en meer geïndividualiseerd

schouwelijke bron is waaruit mensen drinken. Hij probeert te laten zien, dat je je op de oude dag kunt voorbereiden, door je de kunst van het evenwicht eigen te maken. Daarin wordt de zorg om gezondheid, het respect voor morele autonomie, de deelname aan de sociale gemeenschap en het verlangen naar zingeving met elkaar in balans gebracht. Met zo'n evenwicht bestaat er redelijk kans goed oud te worden. Maar oud worden 'in het algemeen', daar heeft de generatie ouderen-op-komst weinig boodschap aan. Zij wil zélf oud worden, ieder voor zich, op de eigen manier. De naoorlogse generatie ouderen is de eerste generatie die groot is geworden met waarden als zelfontplooiing en authenticiteit.

De Lange laat vervolgens zijn licht schijnen over de vraag of je met waarden als zelfontplooiing ook goed oud kunt worden. Ja, mits die waarden levensloopbestendig worden gemaakt. De generatie van babyboomers moet eerst van haar jeugdwaan worden verlost, wil zij wijs aan zelfverwerkelijking, zelfwording gaan doen. Zij moet oud willen worden én doordrongen raken van enig nuchter eindigheidsbesef. Het authenticiteitideaal staat voor de overtuiging dat elk mens uniek is in zijn zelfwording. Elk mens heeft in zijn leven een eigen roeping te verwerkelijken. Onder de eenentwintigste-eeuwse condities verandert de levensreis voortdurend, veel meer dan in vroegere tijden, toen het leven bestond uit één stuk, monolitisch was.

Maar zelfs levens die voortdurend onderbroken worden en door conflicten zijn getekend, zijn levens waarin fundamentele keuzen worden gemaakt in volharding, trouw en toewijding.

Les van Kierkegaard

Zo komt De Lange uit bij de Deense filosoof Kierkegaard (1813-1855). Kierkegaard had een uitgesproken visie op goed oud worden. Leeftijd is niet bepalend, leefstijl evenmin, maar wel de levensdoelen die de mens zich stelt en de hartstocht waarmee men ze nastreeft. Elke levensbiografie is voor hem een keuzebiografie. Waarvoor leef jij? Welke keuzes maak jij? Dan blijkt of ik nog maar een beginneling ben op het pad der zelfwording of een gevorderde. Kierkegaard noemt de beginneling een *estheticus*: iemand die wil genieten van de intensiteit

van het moment. De gevorderde op het levenspad is een *ethicus*: iemand die verantwoordelijkheid neemt voor zijn leven, kiest voor zijn eendigheid en met passie zich toewijdt aan concrete doelen en idealen. Goed oud worden vraagt om de levenshouding van de *ethicus*. Voor Kierkegaard is niet Napoleon te paard de voltrekker van de wereldgeschiedenis, maar de

goed oud worden doe je met Christus

gewone man of vrouw die te midden van de beslommingen van elke dag iets maken moet van zijn of haar leven. De menselijke grandeur toont zich in het pathos waarmee een mens bescheiden, concrete keuzes maakt. Kierkegaard: "Ik ben tot het moment van mijn sterven nooit alleen verleden, maar ook de toekomst van mijn verleden." Zolang iemand tijd van leven heeft, heeft hij een toekomst. Ook zijn verleden zelf is echter voorwerp van voorwaarts handelen. Elk mens heeft tot zijn laatste ademtocht een elementaire vrijheid tegenover zijn eigen levensgeschiedenis, de vrijheid om beslissingen te beamen en te berouwen. Ouder en wijzer worden zijn geen synoniemen. Wat men groei aan inzicht noemt, kan ook een vermindering van zelfkritiek zijn. Wat wij mildheid van de ouderdom noemen, zou volgens Kierkegaard best een vorm van geesteloosheid kunnen zijn. De oudere zegt, dat hij het nu allemaal beter begrijpt. Maar bedoelt hij eigenlijk niet dat hij het allemaal wel best vindt? Hij zinkt weg in het alledaagse, en is niet verder gekomen dan de jongeman: "Hoe wel hij man, vader en grijsaard is geworden." Het is een oproep om het morele actorschap van mensen tot het einde serieus te nemen. In de terugblik van ouderen komt het niet alleen op zingeving aan, maar ook op moed om alles onder ogen durven te zien.

De *ethisch* levende mens echter zal zich, denkend aan de dood, meteen omkeren in de richting van zijn leven. Het besef dat de dood vandaag nog kan komen, zet aan tot handelen, tot verantwoordelijkheid nemen. Bewust ouder worden is achterstevoren roeien naar je einde. Het heeft geen zin je op de dood te willen richten, het beste is om er - in het volle besef dat hij onherroepelijk dichterbij komt - met de rug naar toe te leven. De mens is nooit klaar met leven voordat het leven klaar is met hem. Goed oud worden doe je dus door de levenshouding van een *ethicus* aan te nemen. Kierkegaard werd maar tweeënveertig en had een uitgesproken visie op goed oud worden. De Lange schenkt in zijn boek breed aandacht aan de Deense filosoof.

Blessuretijd of tweede helft

Het is meer dan de moeite waard om die aandacht aan te bevelen in een tijd, waar de Derde Leeftijd niet meer in blessuretijd wordt gespeeld. Wie aan de Derde Leeftijd begint heeft nog een volle tweede helft te gaan. Nieuwe ouderdom is daardoor volstrekt nieuw geworden: er is zo ongelooflijk veel in te doen. Wat betekent dat praktisch. De Lange stelt dat we de collectieve pensioengerechtigde leeftijd bij vijfenzeftig maar het beste kunnen afschaffen. Het is een slechte regeling voor de oude dag van morgen. Een leeftijdsgeïntegreerde levensloop moet veranderen in een leeftijdsgeïntegreerde levensloop. Arbeid - iets nuttigs doen voor jezelf en anderen - is goed voor de samenleving. Werk verrichten draagt bij aan goed oud worden. De rigide opdeling van de drie fasen scholing, werk en pensioen moet op de helling. Dat gebeurt ook. De maatschappij vraagt om een nieuwe levensbalans tussen werk, scholing, zorg en vrije tijd, waarbij we flexibel kunnen switchen van de ene levens-

de Bijbel kent aan de grijsaard ook een andere plaats toe dan achter de geraniums

Maatschappelijk gezien mogen, aldus Kierkegaard geringen misschien niet hoog worden aangeschreven, *ethisch* zijn ze stuk voor stuk van koninklijke bloede. Slechts sommigen hebben talent, ieder heeft zijn roeping. Kierkegaard sluit daarbij aan bij het christendom: elk mens afzonderlijk wordt uitgenodigd om 'op vrouwelijke voet met God te leven'.

De gedachte aan de dood werkt bij Kierkegaard als een boemerang op het leven. "Je voorbereiden op de dood doe je door te leven, niet door te mediteren over je einde." Voor *aesthetici* is de gedachte aan de dood aanleiding om het nu nog flink even op een genieten te zetten. "Laten we eten en drinken, want morgen sterven wij". Of het tegenovergestelde, te verlangen naar de rust die de dood eindelijk in hun rusteloze bestaan zal brengen.

sfeer naar de andere. Bij deze benadering past ook geen leeftijdsdiscriminatie. Tussen twee haakjes: laten kerken ook beginnen met die regels af te schaffen. De Bijbel kent aan de grijsaard ook een andere plaats toe dan achter de geraniums. Zie bijv. Spr. 16:31. De ouderdom is een prachtige kroon, je vindt hem op de weg van de rechtvaardigheid.

In de hedonistische zelfontplooiingscultuur wordt geluk vereenzelvigd met 'genieten'. Ouderen worden geacht na hun pensioen niets anders meer te doen. Als arbeid, zorg, scholing en vrije tijd over de hele levensloop beter wordt verdeeld, zal 'genot' veel meer het karakter krijgen van 'voldoening'. Voldoening over het eigen kunnen brengt sociale en maatschappelijke waardering. Voldoening draagt bij aan de zelfwording.

In de pas met de tijd

Goed oud willen worden is leven in toewijding aan de tijd. De Lange wijst er op dat mensen kunnen gaan lijden aan de tijd. Zo zijn er rouwenden die zich blijven opsluiten in het verleden en ook hun heden er door laten beheersen. Vroeger, toen leefden ze pas echt! De kunst van het ouder worden, bestaat uit het in de pas blij-

in de terugblik van ouderen komt het niet alleen op zingeving aan

ven lopen met de tijd, ook als er steeds minder van over is. Bijna alles waar je op hoge leeftijd voor zorgt, zal je overleven. In die zin strekt toewijding zich over de grenzen van de eigen dood heen. Met toewijding leven naar het einde is werken aan je zelfvoltooiing. Onsterfelijkheid is een mythe. Wie probeert zijn leven veilig te stellen zal het verliezen, maar wie het verliest zal het behouden. Je kunt je zelf alleen echt voltooien door jezelf... op te geven.

Ik ben het leven

Is deze (evangelische) levenswet een relativering van het ideaal van de zelfwording. In zekere zin, ja. De sterfelijkheid van de mens in onontkoombaar.

Gelijktijdig ook een volmondig nee. Nadenken over de dood en oud worden doet een christen niet alleen vanuit een menselijk perspectief. In dat geval hangen we aan een onhaalbaar streven naar onsterfelijkheid, of draag ik mijn geschiedenis slechts over aan een volgende generatie.

Het ideaal van zelfontplooiing en zelfwording kenmerkt zich in het christelijke leven door een zekere relativering. We geloven immers in een bron van leven die we niet zelf zijn. "Ik ben het leven", zegt Jezus. De Bron van leven ligt buiten ons zelf! Kunnen zeggen: "Neem mijn leven, laat het, Heer, toegewijd zijn aan uw eer" is de belijdenis van een zelfontplooiing, waarbij de mens zichzelf niet in het centrum van zijn leven heeft geplaatst. Zo krijgt goed oud worden een dimensie, die niet met alle andere levensbeschouwingen kan worden gedeeld. Dat perspectief is het eigene van het christendom. Het boek van Frits de Lange heb ik geweldig geboeid gelezen. Ik beveel het velen aan, vooral ook omdat het over de cultuur en de ethische vragen van het anders oud worden gaat. En niet alleen over de problemen van de vergrijzing!

Zijn beschouwingen over goed oud worden vragen bezinning en verdieping. Dat had krachtiger gekund met een schets van het leven in het Licht. Iedere zondag belijden 'ik geloof het eeuwige leven' met de kerk van alle eeu-

wen, dat is wat de mens op de been houdt, als lijf en benen niet echt meer willen. Relativering van je zelfwording en toegewijd werken aan de voltooiing van jezelf door... je zelf op te geven is geen mythe voor wie gelooft in eeuwig leven. Jezus zei bij de opstanding van Lazarus:

Ik ben de opstanding,

Ik ben het leven zelf,

wie in Mij gelooft zal leven, die leeft. (GK 60)

De voltooiing van het leven hier en nu blijft anders een raadsel met onvoltooide grenzen. Zij wordt werkelijkheid, nadat we dat leven hebben opgegeven. Goed oud worden doe je met Christus.

Jan Westert is directeur van het ROC Menso Alting en redacteur van *De Reformatie*.

Reacties: J.Westert@planet.nl

N.a.v. Prof. Dr. Frits de Lange, *De mythe van het voltooide leven*, 2007, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer.

PERSBERICHT

Zentijd voor de kerken

Op D.V. zondag **2 december 2007** wordt een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk (v) in Heemse via **radio 5 om 17.02 uur**.

Voorganger ds. Arend de Braak spreekt over het thema 'Het mooiste cadeau'. Organist Piet Zuidhof begeleidt de samenzang in deze dienst en Jorrit Woudt bespeelt de piano.

Met het oog op Christus en zijn kerk

Voor abonnementen en proefnummers:
bel 050-3013636,
mail woordenwereld@scholma.nl
of kijk op de website

www.woordenwereld.nl

Ger. Kerkboek 29:

‘Troost, troost mijn volk!’

lied van de week

Zondag 2 december aanstaande is de eerste Adventszondag. Het lied voor deze zondag is nummer 29 uit het Gereformeerd Kerkboek, ‘Troost, troost mijn volk! Zo zegt uw God’. Ieder die een beetje bijbelvast is, zal deze woorden herkennen: hier klinkt de aanhef van Jesaja 40, een hoofdstuk dat sinds eeuwen verbonden is met Advent:

A. de Heer ■

Troost, troost mijn volk, zegt uw God. Spreekt tot het hart van Jeruzalem, roept het toe, dat zijn lijdenstijd volbracht is, dat zijn ongerechtigheid geboet is, dat het uit de hand des HEREN dubbel ontvangen heeft voor al zijn zonden.

De berijming is gemaakt door Ad den Besten (geb. 1923), een dichter wiens naam nauw verbonden is met het Nederlandse kerklied uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Den Besten is een van de ‘Liedboekdichters’. In de jaren ’50 van de 20ste eeuw werkte hij mee aan de nieuwe psalmberijming en vervolgens aan de samenstelling van het *Liedboek voor de Kerken*. Uit het overzicht op p. 746 van het *Liedboek* blijkt duidelijk dat hij een belangrijk aandeel aan deze bundel leverde.

Contrafacten

‘Troost, troost mijn volk! Zo zegt uw God’ verscheen voor het eerst in de bundel *Contrafacten* (Den Haag 1988). Deze uitgave bevat 64 nieuwe liedteksten die geschreven zijn op melodieën van Heinrich Schütz (1585-1672), namelijk de melodieën die Schütz maakte bij de Duitse psalmberijming van Cornelius Becker (1561-1604)³. Dit *Becker-Psalter* met Schütz-melodieën was in 1957 in een moderne uitgave verschenen en bij Den Besten groeide het idee om een deel van de melodieën ter hergebruiken. Dat leidde uiteindelijk tot de publicatie van *Contrafacten* (contrafact: nieuwe tekst op een bestaande melodie), uitgegeven in 1988 door het ‘Centrum voor de Kerkzang’. Aan de bundel werkten verschillende dichters mee, o.a. Den Besten zelf. Over ‘Troost, troost mijn volk!’ schrijft hij in het voorwoord:

Van mijn eigen bijdragen is lied 8, gemaakt op de melodie van Psalm 97 uit het Becker-Psalter, al ruim twintig jaar geleden ontstaan en ook wel eens ergens gepubliceerd. Bij nader inzien leek de tekst mij echter beter te passen bij de wijs van Psalm 20 (...)

In 1987 werd het lied opgenomen in *Zingend Geloven* 3. Hier keerde de oorspronkelijke combinatie van tekst en melodie weer terug en op deze manier is het lied ook in het Gereformeerd Kerkboek opgenomen: ‘Troost, troost mijn volk! Zo zegt uw God’ op de wijze van ‘Der Herr ist König überal’, psalm 97 uit het *Becker-Psalter*.

Melodie

‘Troost, troost mijn volk!’ is een berijming van Jesaja 40. Lied- en bijbeltekst zijn vrijwel naadloos naast elkaar te leggen:

str. 1: vers 1-2

str. 2: vers 3-5

str. 3: vers 6-7

str. 4: vers 9-11

De liedtekst toont het meesterschap van Ad den Besten als dichter van bijbelliederen. De manier waarop hij met de melodie omgaat, doet dat eveneens. De melodie is gebaseerd op de door de berijming van Cornelius Becker aangereikte structuur: strofen van 9 regels, bestaande uit een afwisseling van regels van 8 en regels van 7 lettergrepen, met de rijmstructuur ABABCD CDD, en een tekstritme dat bestaat uit jamben (licht-zwaar), in de even regels doorbroken met licht-zwaar-licht (Troost, **troost**, mijn **volk!** Zo **zegt** uw **God**,/zit **langer niet** terneder). De melodie die Heinrich Schütz, de belangrijkste Duitse componist van de Vroegbarok en een groot kerkmusicus, hierbij maakte, is geschreven in de barvorm. De regels 1 tot en met vier vormen de twee *Stollen*, dat wil zeggen twee gelijke regelparen - hier r. 1-2 en 3-4. De overige vijf regels zijn het *Abgesang*, de regels die de tweede helft van de melodie vormen en zeker in het begin contrasteren met de *Stollen*.

Het is een dorische melodie (c-dorisch), door Schütz gecombineerd met een fraaie 4-stemmige zetting³.

Het harmonisch verloop is bijzonder kruidig, met afwisselingen tussen c(-dorisch), Es en g en als gevolg daarvan de afwisseling van de melodienoten a/as en f/fis.

In ritmisch opzicht vallen allereerst de melismatische versieringen op (melisme: meer noten op een lettergreep). In de regels 1-4, de *Stollen*, komen deze figuurtjes voor op elke vierde lettergreep (in r. 1 en 2: ‘volk’, ‘God’ en ‘niet’). Dat leidt ertoe dat r. 1-2 en 3-4 in één beweging in elkaar overgaan. De melodielijn versterkt dat, want de melodie daalt af van c2 naar c1 in driemaal een zelfde melodisch motief. De melodie is in een driedelig ritme geschreven, hier genoteerd als 3/2.

Zoals gezegd hoort het tweede deel van de melodie - hier vanaf r. 5 - te contrasteren met het eerste deel. Schütz doet dat hier in harmonisch opzicht (modulaties naar Es en g) en in melodisch opzicht. Wat betreft dat laatste: de melismatische figuurtjes blijven, maar anders gedoseerd. De regels lopen niet in elkaar over zoals in de eerste helft, maar de overgang wordt nu gemarkeerd door een halve noot met kwartrust. Dat wordt alleen doorbroken bij de overgang van r. 8 naar 9; hier geen kwartrust maar een opmatig begin van r. 8.

Aanleren

Het aanleren van de melodie vraagt de nodige aandacht. Op zich is de melodie niet overdreven moeilijk, maar er zijn een aantal aandachtspunten. Hierboven zijn ze aan de orde gekomen. Zodra de melodie echter wordt aangeleerd (en begeleid) door iemand die de melodische, ritmische en harmonische taal verstaat, blijken de meeste zaken 'automatisch' te worden overgenomen. Organisten (en eventueel pianisten) doen er goed aan om de zetting van Schütz te gebruiken⁴ of die uit de *Aanvullende Begeleidingsbundel*. Het lied moet in een vlot tempo gespeeld en gezongen worden,

Gebruik

Zoals de plaats van 'Troost, troost mijn volk!' op het 'Lied van de Weekrooster' aangeeft, is

dit een prachtig lied voor de Adventstijd; de tekst van Jesaja 40 'vraagt' wat mij betreft om de mogelijkheid haar te zingen. Het lied zal gezien zijn karakter fungeren als gezongen schriftlezing. Een kanttekening daarbij: als Jesaja 40 *gelezen* wordt, is het overbodig om het direct daarna *zingend* te herhalen. Wel kan het heel goed gecombineerd worden met een andere schriftlezing, met name andere in de Adventstijd passende passages uit de profeten; de ene heilsprofetie kan zo in de andere resoneren.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

Noten:

1. Geciteerd in de vertaling NBG '51 omdat het lied met de woorden van die vertaling is geschreven.
2. Meer informatie over dit *Becker-Psalter* is te vinden in de bespreking van J. Smelik van gezang 22 uit het *Geref. Kerkboek, De Reformatie* jg. 83 nr. 1, 6 oktober 2007.
3. Schütz voorzag zijn *Becker-Psalter* van koorzettingen én van basso-continuo-zettingen (becijferde bas) voor organisten.
4. Deze zetting is te vinden in a) *Contrafacten. Een keuze uit de psalm-zettingen van Heinrich Schütz met nieuwe Nederlandse teksten*. Uitg. Stichting Centrum voor de Kerkzang, Den Haag 1988 (uitverkocht), lied 38 'Zijn vreugde reikt van kust tot kust', p. 55; b) *Zingend Geloven* 3, Nijkerk 1987, lied 65, p. 76.

KOSTBAARHEDEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Weet u wat een avondmaalstel waard is?
Donatus wel.

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

**“GOED WERK GEEFT
VOLDOENING...
ZOWEL VOOR JE CLIËNTEN
ALS VOOR JEZELF”**

Geef jij meerwaarde aan onze zorg?

Bij Eleos werken we met ruim 600 collega's aan de geestelijke gezondheid van onze cliënten. Zowel onze professionaliteit als identiteit vinden we hierbij belangrijk.

We vinden het belangrijk dat onze medewerkers voldoening hebben in hun werk en blijven in hun vak. Als medewerker krijg je volop de ruimte om jezelf te ontwikkelen. Bovendien kun je professioneel bezig zijn vanuit een christelijke geloofsovertuiging. Daarnaast bieden wij een goed salaris en prima secundaire arbeidsvoorwaarden.

Wij zijn op zoek naar een:

LOCATIEMANAGER

Je houdt van pionieren en je vindt het een uitdaging om deze nieuwe woonvorm gezicht te geven.

Locatie: Gouda, beschermende woonvorm i.o.

Aantal uur: 20 - 36 uur per week

Geïnteresseerd?

Van alle functies vind je een uitgebreide omschrijving op www.eleos.nl. Je kunt ook bellen naar (030) 600 85 40 voor meer informatie.

Je sollicitatie is welkom tot **1 december 2007** via:

Eleos, t.a.v. afdeling P&O, Postbus 306, 3430 AH Nieuwegein.

Of per e-mail: vacature@eleos.nl

Acquisitie naar aanleiding van deze advertentie wordt niet op prijs gesteld.

Werken bij Eleos? Kijk op www.eleos.nl